

Uitgave van de
Gereformeerde
Bijbelstudiebond

Wegwijs

november/december 2003, jrg. 57, nr. 9

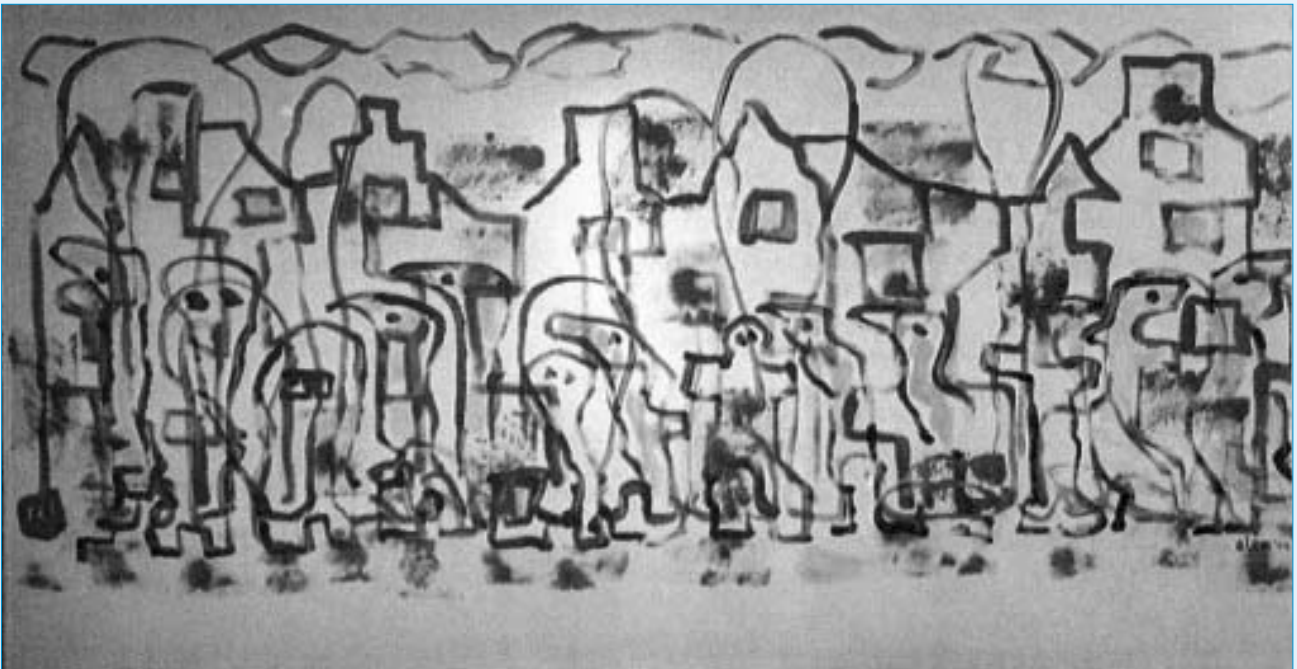
Thema:

De Groninger Richting

In dit nummer:

- Kinderen als een levensdoel
- Al schilderend op zoek naar de waarheid
- Avondmaalsviering

Elen Boer, *Ritme*

“Ik heb het een periode erg leuk gevonden om te schilderen op muziek, om een ritme weer te geven in een schilderij. Nu doe ik dat niet meer, maar ik experimenteer nog wel veel met lijnen. In het algemeen houd ik ervan te abstraheren. Ik wil graag dat er een bepaalde logica in het schilderij zit.”

Elen Boer, *De spijtbetuinging*

“In mijn werk geef ik soms verhoudingen tussen mensen weer. Dit schilderij heet ‘De Spijtbetuinging’. Ik vind het erg dat een relatie zo kan zijn dat er spijt moet worden betuigd, dat is een verstoorde verhouding. Ik wilde zo’n verhouding aan de kaak stellen.”

(Deze afbeeldingen horen bij *Sprekend*; het artikel vindt u op p. 211)

Ciska en Jantje

**Wilma
van der Jagt**

“Nee”, zei ze in het afstudeergesprek, “nee, ik zou niet gereformeerd willen zijn. En ik zou niet op een vrijgemaakte school willen werken.” En Ciska wist wat ze zei, want ze was bezig een periode van vier jaar gereformeerd onderwijs af te sluiten. Als evangelische student. Juni 2003. “Waarom niet?”, vroeg de docent. Ze dacht even na. Toen zei ze: “Vrijgemaakten denken niet na, die nemen klakkeloos over wat er te koop is in de wereld. Ze toetsen dat niet aan hun levensovertuiging.”

“Ja”, zei hij tijdens de eerste les, “ja, dat dacht ik wel, dat jij vrijgemaakt was.” En ‘Jantje’ wist wat hij zei. Hij had een forse tijd ervaring als docent tekenen aan de hogeschool. En tussen de vele gereformeerde-gemeente-studenten liepen ook ieder jaar wat vrijgemaakte rond. September 1970. “Waarom?”, vroeg de student. De docent dacht even na. Toen zei hij: “Vrijgemaakten hebben een open blik naar de wereld. Ze kijken anders, gretiger, geïnteresseerder.”

Twee historische gesprekjes. In mijn geheugen zijn ze bij elkaar komen te staan. Als combinatie. Natuurlijk keken Ciska en ‘Jantje’ vanuit een verschillende achtergrond. Ciska vergeleek gereformeerde met evangelische gelovigen. Jan keek vanuit de gereformeerde gemeente.

Toch raken beide opmerkingen elkaar. De ene zou zelfs het gevolg kunnen zijn van de andere. Wie te gretig, te geïnteresseerd is, wordt gemakkelijk kritiekloos.

Dan heeft Ciska scherp geanalyseerd: “Gereformeerden nemen klakkeloos over, ze denken niet na, ze toetsen niet.”

Status-quo

Ziezo! Ik ben gereformeerd. Dat betekent: ik heb het achter de rug. Voltooid deelwoord. Dus nu ben ik klaar! Die term is eigenlijk wat misleidend. Het klinkt inderdaad alsof het klaar is. Een afgeronde situatie. Een status-quo dus. Dan hoeft je niet meer na te denken. Dan ‘ben je er’. Maar dat kan niet de be-

doeling zijn. Nee. Gereformeerd zijn zegt wel iets van je uitgangspunt. Daar zou dat voltooid deelwoord bij kunnen passen. Het gaat dan over de leer. Maar het zegt ook iets van je doel. Dat wil zeggen: je laat je dagelijks leven sturen door wat je belijdt. En daar ben je nooit klaar mee. Dat kan geen voltooid deelwoord zijn.

Gereformeerd

Gereformeerd geloven is niet alleen een leer. Het is: willen leven tot eer van God. In verbondenheid met Hem. In liefde. En daarom in gehoorzaamheid. Je weet van je eigen onvermogen. Van de diepe doorwerking van de zonde. Maar je weet ook van genade door het werk van de Here Jezus. En je hebt oog voor de vernieuwing van het leven door de Heilige Geest. Daardoor kan en mag heel het leven dienst aan God zijn.

Het houdt je nuchter en orthodox. Nuchter, omdat het je behoedt voor te hoge verwachtingen van de mens. Je maakt je dus niet sterk voor een paradijs op aarde. Orthodox, omdat je vasthoudt aan alles wat God in zijn Woord zegt. Het gaat in je leven om de eer van God. Jouw doen en laten is dienst in het koninkrijk van God. Eredienst. Dat gaat je hele leven door. Onvoltooid tijd.

In de wereld

Nee, dat maakt het niet gemakkelijker: als kind van God sta je midden in de wereld. Er is maar één wereld. Voor gelovigen en ongelovigen. En God heeft die wereld lief. Hij heeft die wereld met Zichzelf verzoend door het werk van de Here Jezus. Dat deed Hij uit liefde. Maar God veroordeelt die wereld als zij die liefde van God niet aanneemt.

En midden in die ene wereld leven Gods kinderen. Ze kunnen er niet uit wegvlugten. Ergens ongestoord God dienen. Een soort land Gosen. God dienen is juist: contact maken met die wereld. In die wereld staan. Aan die wereld vertellen over de verzoening. En over de liefde van God voor de gevallen wereld. En dat is heel moeilijk: de wereld alleen liefhebben om de liefde van God voor die wereld.

Maar dat hoort bij gereformeerd geloven. Daar had Jan blijkbaar iets van gezien. Zijn opmerking was misschien wel een compliment.

Werk aan de winkel

‘Klakkeloos overnemen wat er te koop is?’ Onmogelijk, want er is werk aan de winkel! Dat werk lukt alleen als je wilt worden wie je belijdt te

zijn. Je uitgangspunt is gereformeerd? Oké, een voltooid deelwoord als startpunt. Maar dan? Daarmee ben je er niet. Want je wilt in je dagelijks leven meer en meer worden wat je bent. Eigenlijk kun je beter zeggen: steeds gereformeerd *worden*, in plaats van gereformeerd zijn. En dat is moeilijk. Want die gevallen wereld sluit naadloos aan bij ons eigen hart. Die wereld die niet van God wil weten. Dan gebeurt heel gemakkelijk wat Ciska signaleerde: 'Gereformeerden nemen gewoon over. Ze denken niet na. Ze toetsen niet.'

Strijd

Dat is het zeker. Een strijd op leven en dood. Het gaat om verloren gaan en gevonden worden. Ook in de gemeente. En toch is dat de taak van de kerk: in de wereld staan met de boodschap. Getuigen van verlossing en verzoening. Kruis en opstanding. Daar gaat het om.

Nee, gereformeerd zijn is geen status-quo. Het is: een *levend* lid zijn van de kerk van Jezus Christus. Weten dat Hij de kerk vergadert. En dat die kerk een woord voor de wereld heeft. Dan heb je elkaar hard nodig als gemeente. Om stevig te blijven staan in de wereld en niet af te glijden. Om de Bijbel te

bestuderen. Om elkaar te bemoedigen bij de taak die je samen hebt. En de grootste bemoediging is dat de Here Jezus zelf zijn kerk beschermt en onderhoudt. Je hoeft dus niet bang te zijn midden in de wereld. Op Hem kun je rekenen. Maar verslap niet in aandacht. Houd je hoofd er goed bij. Het is al een oude uitdrukking: toets alle dingen en behoud het goede. Laten we de opmerking van Ciska ter harte nemen.

Veel plezier met het onderwerp van deze WEGWIJS!

BONDIG

Bondsdag 2004

Datum en plaats van de Bondsdag zijn bekend. U kunt die alvast noteren!

DV donderdag 13 mei 2004 in De Hanzehal te Zutphen.

De Groninger Richting

Evangelische theologie

B. Kamphuis **Evangelische christenen: we ontmoeten hen tegenwoordig op allerlei manieren - in de politiek, in de media, in het onderwijs, en ga zo maar door. We voelen ons als gereformeerden aan hen verwant: hun geloof in Jezus Christus, hun bijbelgetrouwheid. We zijn zelfs vaak jaloers op hen: hun enthousiasme, hun geloofsblijdschap. We hebben ook onze vragen aan hen: hebben ze wel een goede kijk op de kerk, het verbond, de doop?**

Bijna tweehonderd jaar geleden - zo rond 1835 - waren er ook al 'evangelischen'. Ze hebben zelfs een tijdje de hoofdrol mogen spelen in de hervormde kerk en in de theologie in Nederland. Het gaat om de theologische stroming die bekend staat als 'De Groninger Richting', of 'De Groninger School'. Zelf spraken ze graag over 'Evangelische Theologie'. In dit eerste artikel wil ik iets vertellen over deze 'evangelische theologen'. Om wie gaat het, wat was hun achtergrond, wat waren hun ideeën? In het tweede artikel laat ik de reacties op deze theologie zien en trek ik wat lijnen door naar vandaag.

Hoezo evangelisch?

Laat ik beginnen met die naam 'evangelisch'. Daar zit een hele gedachtegang achter. De Groningers hadden het idee dat in Nederland een eigen soort protestantisme thuishoorde. Geen lutheranen - die hoorden bij Duitsland. Ook geen calvinisten - dat was een fanatieke richting die meer in Frankrijk en Zwitserland thuishoorde. Nee, Nederland kende een eigen, nationaal-gereformeerde, evangelische richting: tolerant, bijbels, met veel aandacht voor het gevoel en voor de vroomheid. Eigenlijk was de middeleeuwer Thomas à Kempis uit Zwolle een soort voorloper van die evangelische protestanten, met zijn mooie boekje over de navolging van Christus. Maar ook Erasmus van Rotterdam paste daar mooi bij. Die was wel altijd rooms gebleven, maar toonde zich toch ook voorstander van een tolerant en bijbels christendom. Ook andere namen passen in dat rijtje: de humanist Dirck Volckertz Coornhert uit Haarlem, die al in 1560 tegen Calvijn geschreven had; de remonstranten met hun verzet tegen de uitverkiezingsleer; de grote geleerde

Hugo de Groot. Helaas was deze evangelische richting in Nederland uiteindelijk onderdrukt door de calvinisten, maar de Groningers zouden haar weer laten herleven.

Het klinkt wel mooi, dat idee van een eigen vreedzaam, vroom, Nederlands type reformatie, maar het slaat eigenlijk nergens op. Er waren in die begintijd inderdaad allerlei soorten protestanten in Nederland: lutheranen, dopersen, humanisten, gereformeerden. Maar je kunt niet zeggen dat die humanisten hier eigenlijk thuishoorden en de anderen niet. Dat heeft ook haast iets nationalistisch: het is goed omdat het van Nederlandse bodem zou zijn. Toch hebben de Groningers deze gedachte gepropageerd. Zo probeerden ze hun eigen historische wortels veilig te stellen.

Theologie van na de Verlichting

Daar hadden ze ook wel reden toe. Want ze hadden veel van hun historische wortels opgegeven. De Groninger theologen zijn typisch theologen van ná

de Verlichting. Met de 'Verlichting' bedoelen we de grote wending die in Europa heeft plaatsgegrepen tussen 1650 en 1800: de mens werd zich van zijn eigen mondigheid bewust. Hij wilde zich niet meer bij voorbaat aan allerlei autoriteiten onderwerpen. Hij wilde zijn eigen oordeel kunnen vormen. En het instrument waarmee dat moest gebeuren, was de menselijke rede.

Ook in geloof en theologie heeft de Verlichting een grote rol gespeeld. Het gezag van de kerk, het gezag van dogma's en belijdenisgeschriften, ook het gezag van de Bijbel: het werd allemaal ter discussie gesteld. Alles moest onderworpen worden aan de rede. De Groningers zijn typisch theologen van ná de Verlichting. Ze hebben kritiek op allerlei oude dogma's: de leer van de Drie-eenheid van God, de leer van de uitverkiezing, de leer van de verzoening door voldoening. Ze voelen zich helemaal niet gebonden aan de gereformeerde belijdenisgeschriften. Ze zijn wel erg voor een 'bijbels' christendom, maar dan gaat het toch speciaal om het Nieuwe Testament, en met name om het 'evangelie', de leer en het leven van Jezus. Wat dat betreft waren de Groningers dus echt mensen van hun tijd.

Toch proberen ze ook iets anders te brengen dan de Verlichting. Want die beweging had wel heel erg alles afhankelijk gemaakt van de rede, het verstand. Dat gaf een rationalistisch christendom, waaruit alle warmte en gevoel verdwenen was. Je ziet rond 1800 daar overal een reactie op komen. Je krijgt de beweging van de Romantiek, waarin het gevoel weer hoog vereerd wordt. In de theologie speelt de Duitser Schleiermacher een grote rol in die jaren: het gaat hem er ook om het gevoel weer een ereplaats te geven. Godsdienst is voor hem het *gevoel* van volstrekte afhankelijkheid. Ook de Groningers ontdekken het gevoel: 'godsdienst woont in het gevoel', is één van hun slagzinnen. Godsdienst ont-

staat niet door begrippen en ideeën. Nee, zij ontstaat door aanschouwing van de waarheid en door ondervinding van Gods liefde. *Waarheid in liefde* heette dan ook het tijdschrift dat de Groningers stichtten.

Kortom, de Groninger theologen waren echt modern. Ze waren door de Verlichting heen gegaan, maar ze probeerden ook verder te komen met hun ondogmatisch, gevoelig, evangelisch christendom.

Even voorstellen

Het wordt tijd om de belangrijkste Groninger theologen even voor te stellen.

De grote man uit hun midden was Petrus Hofstede de Groot, die leefde van 1802 tot 1886. Hij werd in 1826 predikant in Ulrum. In 1829 al werd hij benoemd tot hoogleraar in Groningen, waar zijn oom Herman Muntinghe trouwens ook al hoogleraar theologie geweest was. In Ulrum wordt hij dan opgevolgd door zijn studiegenoot Hendrik de Cock - de vader van de Afscheiding. Die twee zouden nog wat met elkaar te stellen krijgen! Hij was een bezielend man, die zijn studenten en collega's wist te inspireren en die op allerlei terreinen activiteiten heeft ontplooid. Zo is hij bijvoorbeeld jarenlang schoolopziener geweest. Dat paste trouwens ook helemaal bij zijn opvattingen over het belang van de opvoeding, zo zullen we nog zien.

Ook in 1829 kwam naar Groningen Frederik van Oordt, die in 1839 hoogleraar in Leiden werd en opgevolgd werd door Willem Muurling. Ten slotte hoort in de Groninger vriendenkring nog thuis Louis Gerlach Pareau, die vanaf 1831 in Groningen werkte.

Vier mannen, van wie er nooit meer dan drie tegelijk in Groningen werkten. Een klein clubje dus, aan een kleine theologische faculteit. Maar onder de inspirerende leiding van Hofstede de Groot en ge-

dreven door grote idealen wisten ze toch een tijdlang hun stempel te zetten op de Nederlandse kerk en theologie.

Opvoeding

Welke idealen waren dat dan? Ik denk dat de 'opvoedingsgedachte' één van de belangrijkste daarvan is geweest. Naar het idee van de Groningers was God alle eeuwen door bezig de mensheid op te voeden. Heel de natuur en de geschiedenis werden daarvoor gebruikt. Het doel van God daarbij was de mensen te brengen tot de ware humaniteit, de ware menselijkheid. Of nog mooier gezegd: Gods doel was de mensen steeds meer aan Zichzelf gelijkvormig te maken. De mens is wel geschapen naar het beeld van God. Maar dat beeld moet door de goddelijke opvoeding steeds meer in hem worden uitgewerkt. Bovendien heft God zo ook de vervreemding op, die er tussen Hem en de mensen gekomen is door de zonde.

Hofstede de Groot heeft twee dikke boeken uitgegeven: *Voorlezingen over de geschiedenis der opvoeding des menschdoms door God tot op de komst van Jezus Christus*. Hij zegt in de inleiding daarvan dat opvoeding een heel actueel thema is: onze tijd 'heeft de onmiskenbare eigenaardigheid, dat men het volk wil opvoeden'. Dat heeft Hofstede de Groot juist gezien. Het was de tijd van het 'bouw scholen, dan kunnen we de gevangenissen sluiten'. Er waren, zoals Hofstede de Groot zegt, 'vele loffelijke verenigingen van onze tijd, ter opvoeding van de mensheid'. Zelf was hij ook actief in die beweging: denk aan zijn werk als schoolopziener. Maar hij meende wel een verdieping daaraan te moeten geven, door te wijzen op de volmaakte opvoeding die God de mensheid geeft. Daarbij gebruikt God altijd mensen: God voedt mensen door mensen op. Maar dat blijft Gods werk. De mens wordt 'alleen door een opvoeding van God, die haar door mensen aan mensen geeft,

een goddelijk, goddelijke volkomenheid najagende, mens'.

Er klinken dus heel optimistische tonen in deze Groninger theologie. Niet de zware tonen van de gereformeerde belijdenis, over een mens die verloren is in zonde en schuld en alleen door Gods genade daaruit verlost kan worden. Nee, de mensheid bevindt zich op de weg van de vooruitgang, dankzij Gods opvoedende werk. Er moet wel veel aan gebeuren, natuurlijk. Maar door Gods opvoeding kunnen we heel ver komen: God zorgt er uiteindelijk voor dat wij één met Hem worden, vol van Hem. Dat is het prachtige perspectief dat de Groningers voor zich zien.

Christus als opvoeder

Maar wat is dan het werk van Christus? Dat werk is niet om betaling van onze schuld bij God. Het gaat bij Christus niet om verzoening door voldoening: Christus verzoent ons niet met God door aan het kruis te voldoen voor onze schuld. Nee, ook bij Christus gaat het om opvoeding. God voedt immers altijd mensen op door andere mensen. Sommige mensen zijn als opvoeders van betekenis voor één huis, of één stad. Anderen breiden hun werk uit over hele volken of over werelddelen, en zijn soms eeuwenlang als opvoeders van betekenis. 'Één is er, door wie God een groot deel van de mensheid nu reeds opvoedt en alle volken en alle mensen meer en meer zal opvoeden, zijn Zoon Jezus Christus.' Het hoogste doel van de opvoeding is immers dat de mensheid steeds meer aan God gelijkvormig zal worden. 'God bereikt dit hoogste doel niet, dan door het hoogste en volmaakte middel, dat Hij daartoe verordend heeft, zijn Zoon.'

Dus de Groningers weten het werk van Christus helemaal in te passen in hun 'opvoedingstheologie'. Daarom spreken ze ook prachtige woorden over Hem. Ze vinden dat Christus centraal moet staan in de theologie, want Hij is de spil waar heel het opvoedende werk van God omheen draait. Alleen door Hem bereikt God zijn doel. Alleen door Hem komen wij tot de volmaaktheid.

Maar wie is deze Christus, die zo centraal staat in hun denken? Is Hij God en mens, twee naturen in één persoon, zoals de kerk Hem al eeuwenlang beleden had? Nee, dat past helemaal niet in dit opvoedingsdenken. God voedt ons immers door mensen op. Dus Christus, als Gods hoogste opvoedingsmiddel, is ook een mens. Maar dan wel een goddelijk mens. Hij heeft één natuur, een god-menselijke natuur. Hij is de volmaakte mens. Al vóór zijn aardse bestaan leefde Christus bij God. Want God wilde Hem voor zijn hoge taak van tevoren opvoeden en toerusten. Toen kwam Hij op aarde, als een volmaakte en zondeloos mens, om onze hoogste Leraar te zijn. Nu leeft en werkt Hij vanuit de hemel, om zijn gemeente nog verder op te voeden en te volmaken. Zo wordt heel de kerkgeschiedenis een verhaal over onze voortgaande opvoeding door Christus.

Deze leer over Christus doet sterk denken aan die van Arius. Arius was de theoloog die ontkennde dat Christus God was: Christus was Gods eerste en

hoogste schepsel. Arius is de man die door het concilie van Nicea veroordeeld werd. Nicea heeft toen beleden dat Christus één van wezen is met de Vader: 'God uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit waarachtig God.' Die geloofsbelijdenis konden de Groningers onmogelijk naspreken. Christus is geen God, maar een goddelijk mens. Zo is trouwens ook de Geest niet de derde Persoon in de Drie-eenheid, maar een goddelijke kracht. Daarmee was de belijdenis van de Drie-eenheid losgelaten en probeerden de Groningers de ideeën van Arius nieuw leven in te blazen. Ze deden dat wel op typisch negentiende-eeuwse wijze, met hun opvoedingsgedachte. Maar ze hadden hun sympathie bij Arius liggen, niet bij Nicea.

Uitverkiezing?

Nog één onderdeel van de Groninger theologie wil ik in dit artikel noemen. Het betreft hun opvatting over de uitverkiezing. Daarover moet ik wel iets zeggen, omdat die een grote rol heeft gespeeld in hun reactie op de Afscheiding van 1834.

Kort en goed kun je stellen dat de Groningers met de gereformeerde leer van de uitverkiezing niets konden beginnen. Het is bekend dat Hofstede de Groot zelf van kind af aan geworsteld heeft met deze leer: als ik niet ben uitverkoren, dan helpt het niets of ik bid, of ik God dien, of ik vroom leef. Als student theologie heeft hij er zelfs over gedacht dan maar remonstrant te worden: dan was hij tenminste af van die ellendige uitverkiezingsleer. Zijn oom en leermeester Muntinghe heeft hem daar toen van af-

gehouden en gezegd dat je de uitverkiezingsleer best op een goede manier kunt uitleggen. Muntinghe zei: je moet de uitverkiezing beschouwen als Gods opvoedingsmethode, waardoor Hij volk voor volk, ieder op zijn tijd, met het heil bekend maakte en zo opvoedde tot de ware menselijkheid. Zo komt ook hier weer die opvoedingsgedachte tevoorschijn.

De jonge Hofstede de Groot heeft zich hierdoor laten overtuigen en is in de Nederlandse Hervormde Kerk gebleven. Maar dat betekent niet dat hij en zijn vrienden zich thuis voelden bij de leer van de Dordtse Leerregels. Integendeel, die past helemaal niet in hun optimistische, tolerante denkwijze. De uitleg die Muntinghe gaf van de uitverkiezing, heeft dan ook weinig te maken met wat de Leerregels daarover zeggen: Gods opvoedingsmethode is heel iets anders dan Gods eeuwige besluit om aan een vast en groot aantal mensen het eeuwige heil te schenken. En van verwerping van eeuwigheid wilden de Groningers helemaal niets weten. Van de gereformeerde verkiezingsleer bleef dus weinig over.

Een typerend voorbeeld daarvan is een preek van Muurling over 2 Johannes :8-11, waar het gaat over 'blijven in de leer van Christus'. Muurling zegt daarin: 'Als men zo van God oordeelt en spreekt, alsof het Hem behaagd had, deze van zijn mensenkinderen tot zaligheid, anderen tot verdoemenis te bestemmen, en Hij slechts aan sommigen zijn genade bewijzen, anderen in hunne ellende laten en verwerpen wilde; terwijl de Zoon van God allen tot zich riep, allen met zijn genade vóór kwam, het land doorging goeddoende, om allen te zegenen en te behouden, niemand, zelfs geen Heiden, noch de meest verworpene, uitsloot ... *is dat dan blijven in de leer van Christus?*'

Zo nam deze 'evangelische theologie' dus heel uitdrukkelijk en bewust afstand van de gereformeerde leer. Het gaat God er immers om héél de mensheid op te voeden door Christus. Als de verlossingsleer geen verzoeningsleer is, maar een opvoedingsleer, dan is er geen plaats meer voor de persoonlijke uitverkiezing. Dat hadden de Groningers goed begrepen.

Mensen van hun tijd

In dit artikel heb ik iets laten zien van de Groninger theologie. In ieder geval moet je de Groningers toegeven, dat ze mensen van hun tijd waren. Ze waren door de Verlichting heengegaan, ze hadden met heel hun tijd mee het gevoel herontdekt, ze waren gegrepen door de eigentijdse opvoedingsgedachte. Volop in je eigen tijd staan, dat heeft iets heel moois. Het is logisch dat deze theologie bij veel mensen aansloeg: een christelijke leer zonder aanstoot, waarmee je voor de dag kon komen.

Maar wij leven meer dan 150 jaar later. Welke betekenis heeft deze theologie nog voor onze tijd? Zijn er lijnen te trekken van toen naar nu? Het volgende artikel probeert op die vragen een antwoord te geven.

Prof. dr. B. Kamphuis is hoogleraar dogmatiek aan de TU te Kampen.

De betekenis van de Groningers

Evangelisch of gereformeerd

B. Kamphuis **Kun je makkelijk lijnen trekken van de Groningers naar vandaag? Laat ik eerlijk zijn: daar moet je altijd voorzichtig mee zijn. De geschiedenis herhaalt zich nooit ongewijzigd. De stelling dat alle nieuwe dwalingen oude dwalingen in een nieuw jasje zijn, doet aan de voortgang van de geschiedenis geen recht.**

De Groningers waren een typisch negentiende-eeuws verschijnsel, dat zich zo vandaag niet voor doet. Hun optimistische vooruitgangsgeloof, hun hoge verwachtingen van de opvoeding der mensheid: het is inmiddels wel gelogenstraft. De twintigste en de eenentwintigste eeuw hebben zoveel ellende laten zien: oorlog, terreur, genocide, dat er voor optimisme weinig plaats meer is.

Het is natuurlijk verleidelijk om lijnen te trekken van deze vroegere 'evangelischen' naar hun hedendaagse naamgenoten. Er zijn ook duidelijke overeenkomsten: de nadruk op het gevoel, de afkeer van verstandelijk geloven, de kritiek op dogma's, het afwijzen van de uitverkiezingsleer. Maar tegelijk zijn er grote verschillen. Hedendaagse evangelischen hechten meestal aan de belijdenis van Christus als God die mens werd. Ze denken er niet over de leer

van de Drie-eenheid op te geven. Ze geloven aan verlossing als verzoening en aan het offer van Christus aan het kruis voor onze zonden. Kortom: 'evangelisch' en 'gereformeerd' is twee. Ook hier lopen de lijnen niet rechtstreeks.

Misschien kom je de betekenis van de Groningers het best op het spoor door te kijken naar welke rol ze toen gespeeld hebben. Ik doe dat op drie punten: de Afscheiding, de strijd om de belijdenis en de vraag hoelang deze theologie het eigenlijk heeft volgehouden.

Afscheiding

Hofstede de Groot verliet de pastorie in Ulrum om zijn theologie te ontwikkelen. Hendrik de Cock betrok dezelfde pastorie om daar tot vader van de Afscheiding uit te groeien. De twee kenden elkaar: leeftijdgenoten en studiegenoten als ze waren. Het is ook logisch dat Hofstede de Groot de ontwikkelingen in Ulrum op de voet bleef volgen: zijn eigen oude gemeente kwam in het nieuws.

Je kunt niet zeggen dat de Afscheiding tegen de Groninger theologie gericht was: die was nog maar net begonnen. Natuurlijk hingen de ideeën ervan wel in de lucht, maar de Vaders van de Afscheiding reageren veel meer op ontwikkelingen in de kerk, die al langer aan de gang zijn - de invoering van de gezangen, het loslaten van de binding aan de belij-

denis. Maar als De Cock begint op te treden, komt er toch al spoedig een correspondentie tussen hem en Hofstede de Groot op gang. Al in 1832, dus nog twee jaar vóór de Afscheiding, schreef Hofstede De Groot een zeer kritische brief aan De Cock: 'Hoe vast de strik van menselijke spitsvondigheid moge zijn, die u gevangen houdt, ik wil de beschuldiging niet dragen, van niet zowel om u zelf als om mijn geliefd Ulrum, alles te hebben aangewend om die strik te verscheuren en u tot het eenvoudige Evangelie terug te brengen.' 'Het eenvoudige Evangelie': daarom ging het immers deze 'evangelische' theoloog!

Het gaat Hofstede de Groot daarbij vooral tegen de leer van de uitverkiezing. 'Ik bid u, overweeg het eens ernstig, of u als dienaar van het Evangelie vrijheid hebt, om terwijl in het Evangelie alleen van een *verkiezing* wordt gesproken, nu uit menselijke, vóór Augustinus nooit gehoorde redeneringen er bij te voegen dat er ook een *verwerping* bestaat?'

Er gaan heel wat brieven heen en weer tussen deze beide mannen. De Cock geeft zijn overtuiging het mooiste weer in een brief van begin 1833: 'U raadt mij eindelijk aan om het Evangelie te lezen, onbevooroordeeld van voor naar achter; ik doe dit; maar hoe meer ik dit doe hoe meer ik erin bevestigd word, dat de mens dood is in de zonde en een slaaf van de zonde; dat een kwade boom geen goede vruchten kan voortbrengen en dat God in ons moet werken het willen en het werken naar zijn welbehagen; dat dus de leer van de Gereformeerden waar is, waarin God op het hoogst verheerlijkt en de mens op het diepst vernederd wordt.' Daarmee treft De Cock de optimistische opvoedingstheologie van de Groningers in het hart.

Als de Afscheiding in het najaar van 1834 een feit wordt, hebben De Cock en Hofstede de Groot geen contact meer met elkaar. In de komende jaren glorieert Hofstede de Groot als veelbelovend jong hoogleraar in Groningen en De Cock krijgt te maken met vervolging, spot, inkwartiering en gevangenisstraf - in datzelfde Groningen. De Cock sterft jong, al in 1842, 41 jaar oud. Zijn leeftijdgenoot Hofstede de Groot overleeft hem 44 jaar. Menselijk gesproken ligt het succes bij de Hofstede de Groot, de nederlaag bij De Cock. Maar hoe zou God hun leven zien?

Belijdenis

In de negentiende eeuw is er voortdurend strijd geweest om de plaats van de belijdenis in de hervormde kerk. Ook mensen die niet met de Afscheiding meegingen, vonden dat het verschrikkelijk was dat de binding aan de belijdenis werd losgelaten. Eén van de bekendsten onder hen was Groen van Prinsterer uit Den Haag.

Samen met zes andere plaatsgenoten heeft Groen van Prinsterer in 1842 een brief aan de hervormde synode geschreven. Deze 'Zeven Haagse Heren' vroegen de synode daarin om 'een stellige verklaring dat de leer, die door drie Hoogleraren in het tijdschrift *Waarheid in Liefde* voorgedragen wordt, strijdig is met de belijdenis van de hervormde kerk

en de zaligmakende leer van de Heilige Schrift'.

Waarheid in Liefde: dat was het tijdschrift van de Groninger theologie! Groen van Prinsterer en de zijnen vonden het levensgevaarlijk voor de kerk dat er dominees werden opgeleid door hoogleraren met zulke vrijzinnige ideeën. Maar de synode maakte zich op een formalistische wijze van hun bezwaren af: ze waren niet op reglementaire wijze aan de orde gesteld.

De Zeven Haagse Heren wagen dan een tweede poging. Ze schrijven in 1843 een brief *Aan de Hervormde Gemeenten in Nederland*. Daarin eisen ze dat de gemeente zichzelf dan maar recht moet verschaffen door de Groningse professoren weg te jagen!

In Groningen leidt dit tot grote verontwaardiging. De drie hoogleraren (Hofstede de Groot, Muurling en Pareau) waren zeer geliefd. Op 13 maart 1843 brengt het hele studentencorps hun een serenade en er worden toespraken gehouden, die eindigen met een toast: 'Evangelisch licht, evangelische vrijheid, evangelische deugd, in de N.H. Kerk, in alle christelijke kerkgenootschappen, in de mensheid!' Evangelischer kan het niet. De optimistische Groningers zien het licht van de goddelijke opvoeding al schijnen over heel de mensheid.

De Haagse Heren krijgen niet hun zin. Integendeel, de binding aan de belijdenis speelt ook in de komende tijd in de hervormde kerk nauwelijks een rol. Wat dat betreft brengt Samen op Weg echt niets nieuws. Ook op dit punt lijken de Groningers aan de winnende hand geweest te zijn.

Houdbare theologie?

Toch was dat niet zo. De Groningers hebben het niet gewonnen. Hun theologie is in feite niet meer geweest dan een voorbijgaand verschijnsel. De Cock leek het te verliezen tegenover Hofstede de Groot. Maar zijn leer, zijn geloof, leeft nog bij velen, ook in de eenentwintigste eeuw. Voor de overtuigingen van de Groningers steekt niemand meer een hand in het vuur. De Zeven Haagse Heren verloren hun strijd in de hervormde kerk. Maar de gereformeerde belijdenis werd toch niet vergeten, terwijl je behoorlijk diep moet delven in de geschiedenis om de 'Evangelische theologie' van de Groningers op het spoor te komen.

Eigenlijk is heel die Groninger Richting niet meer dan een kortstondige episode geweest. Voor de rechtzinnige kerkleden waren de Groningers veel te vrijzinnig: ze lieten centrale waarheden los, de Godheid van Christus, de Drie-eenheid, de uitverkiezing, de verzoening door voldoening. Maar voor de vrijzinnigen waren de Groningers eigenlijk nog te ouderwets. Al spoedig, vanaf 1840, komt in Nederland een theologische stroming op die bekend staat als 'De moderne theologie'. Deze stroming was op alle punten veel radicaler dan de Groningers. De Groningers beriepen zich op het Evangelie. Maar de modernen wilden ook het Evangelie zelf kritisch kunnen beoordelen. De Groningers vonden Christus Gods hoogste scep-sel. Voor de modernen was hij een mens als ande-

ren. De Groningers verwachten alles van Gods opvoeding van de mensheid. De modernen verwachten alles van natuurlijke ontwikkeling en vooruitgang: het evolutionisme brak baan.

Zo rond 1860 waren de Groningers hun progressieve image kwijt. Ze waren in feite een soort gematigd conservatieve middenpartij geworden, die langzamerhand wegzakte in de vergetelheid van de geschiedenis. Je moet echt theoloog zijn om je nog met hun geschriften bezig te houden.

Eens vertolkten de Groningers de tijdgeest. Dat was hun kracht. Maar het bleek uiteindelijk hun zwakte. Iemand heeft eens gezegd: wie met de tijdgeest huwt, is spoedig weduwe. Dat lot heeft zich aan deze 'evangelische theologie' voltrokken.

Dat hebben we trouwens wel vaker gezien in de loop van de geschiedenis. Ook de 'moderne theologie', die de Groningers afloste, was al spoedig verouderd. Typerend is de aanduiding die daarvoor wel gebruikt wordt: het 'oud-modernisme'! Wat modern is, kan kennelijk snel verouderen.

Zou dat niet de voornaamste lijn zijn, die naar vandaag te trekken is? De gereformeerde leer waarvoor De Cock stond, vertolkt niet de tijdgeest, toen niet en nu niet. De Cock heeft dat moeten ervaren, wij ervaren het ook - ook al moeten wij er minder voor lijden dan hij. Maar de voornaamste vraag is niet die naar de tijdgeest. De voornaamste vraag is die naar de waarheid. De tijdgeest houdt geen stand. De waarheid wel. Dat is wat je kunt leren uit de opkomst en de ondergang van de Groninger Richting. We hebben alle reden ons die les aan te trekken. Het is helemaal niet erg als er van alles in kerk en theologie aan het veranderen is. Het is wel erg als dat alleen maar gebeurt om mee te waaien met de tijdgeest. Dat geldt voor hedendaagse gereformeerden net zo goed als voor hedendaagse evangelischen. Laten we maar vanuit de Schrift kritisch zijn op alles wat als nieuw gepresenteerd wordt. Alleen dan hebben we toekomst. 'Houdbaar' zijn we alleen door de kracht van de waarheid van het Evangelie. Maar daar mogen we dan ook zeker van zijn. De waarheid vergaat nooit!

Vragen voor de bespreking

1. Lees Titus 2:11-14. Wat heeft deze tekst te zeggen over onze opvoeding door God?
2. In het eerste artikel wordt een stukje aangehaald van een preek van Muurling tegen de uitverkiezingsleer. Wat vindt u van het argument dat Muurling daar gebruikt?
3. De Cock zegt in een brief, die in het tweede artikel wordt aangehaald, dat in de gereformeerde leer God op het hoogst verheerlijkt en de mens op het diepst vernederd wordt. Bent u het daarmee eens?
4. Kun je eigentijds christen zijn en tegelijk aan de gereformeerde belijdenis vasthouden?

Literatuurverantwoording

De volgende literatuur heb ik gebruikt. Aanhalingen heb ik soms een beetje gemoderniseerd om ze leesbaar te laten zijn.

C. Graafland, *Van Calvijn tot Barth. Oorsprong en ontwikkeling van de leer der verkiezing in het Gereformeerd Protestantisme*, 's Gravenhage 1987. Van belang voor de visie van de Groninger theologen op de uitverkiezing.

P. Hofstede de Groot, *Voorlezingen over de geschiedenis der opvoeding des menschdoms door God tot op de komst van Jezus Christus*, 2^e druk Groningen, deel 1 1848, deel 2 1849.

J. Kamphuis, *Eb en vloed. Overzicht van de geschiedenis van de Nederlandse gereformeerde theologie in de 19e en 20e eeuw*, Kampen 1985. Een kort en duidelijk overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen.

G. Keizer, *De Afscheiding van 1834. Haar aanleiding, naar authentieke brieven en bescheiden*, Kampen 1934. In dit prachtige boek vindt u de correspondentie tussen Hofstede de Groot en De Cock.

A.J. Rasker, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795. Haar geschiedenis en theologie in de negentiende en twintigste eeuw*, Kampen 1974. Van dit werk bestaan ook latere drukken. Het is een standaardwerk, met een heel goed overzicht over de Groninger Richting.

K.H. Roessingh, 'De moderne theologie in Nederland. Hare Voorbereiding en eerste periode', in: K.H. Roessingh, *Verzamelde werken 1*, Arnhem 1926. Dit is een dissertatie uit 1914. Roessingh is zelf een modern theoloog, maar één die heel goed de problemen ziet van de moderne theologie en haar voorgangers, zoals de Groninger Richting.

'Kinderen als een levensdoel'

Tonnies Bolks

Soms kom je in boeken van die zinnen tegen die blijven hangen. Woorden waarover je blijft nadenken. Een opmerking die blijkbaar meer zegt dan dat er staat. Laatst had ik er weer zo één. Het gaat om deze zin waarin een kenmerk wordt genoemd van de jeugd van deze tijd: 'Kinderen als een levensdoel'. Die opmerking stond in een interessant boekje. Een boekje over de vraag hoe je een groep kinderen en tieners in deze tijd kunt boeien met het Evangelie. Het heet: *Millenniumkids*.¹ Tussen twee haakjes: een aan te bevelen boekwerkje voor jeugdverenigingleiders!

In *Millenniumkids* staan in het hoofdstuk 'Kleintjes-woorden-groot in notendop' twee rijen. Eén rij met kenmerken van de jeugd van vroeger en één met kenmerken van de jeugd van nu. Een paar

voorbeelden uit die lange opsomming. Onder *vroeger* staan de volgende opmerkingen: luisteren, gehoorzamen, samen thuis, met broertjes/zusjes op één kamer, spelen met wat er is, woordcultuur, rust en regelmaat. Daarnaast in het rechter rijtje van *nu*: assertief, onderhandelen, grote mobiliteit van het gezin, activerende leerspelletjes, beeldcultuur en volle agenda. Heel herkenbaar allemaal. We zien het, bij wijze van spreken, voor ons. En om ons heen.

Jeugd van nu

Nu naar de zin die me pakte: '*Kinderen zijn een levensdoel*'. Die stond in de rij met de opmerkingen over de jeugd van tegenwoordig. Vroeger waren kinderen een onderdeel van het leven. Nu zijn ze een levensdoel. In mijn woorden: vroeger kwamen kinderen er 'gewoon'. Nu zijn ze 'gepland'. De ouders zijn er helemaal op ingesteld. Ze hebben een duidelijke voorstelling van wat ze (met hun kinderen) willen bereiken.

Daarover doordenkend las ik de rechter rij nog es

¹ Wilma Veen-Wietsma, *Millenniumkids*, uitg. HGJB, Bilthoven, 3e druk, 2002.

door. Wat was daar te lezen? Nú gaan kinderen naar de RIAGG, naar de logopedist en naar andere deskundigen. Nú is het onderwijs adaptief. Dat betekent dat het op maat van elk individueel kind moet zijn toegesneden. Tegenwoordig bestaan de meeste gezinnen uit één of twee kinderen. Kinderen ontvangen nieuwe spullen op het moment dat ze erom vragen. Kinderkamers worden thematisch ingericht met overmatig veel speelgoed. Kinderfeestjes worden buitenshuis gehouden. Het mag allemaal wat kosten. De tijd die voor de kinderen wordt uitgetrokken, wordt uitermate goed besteed: quality-time. Quality-time: het gaat om de kwaliteit, niet om de kwantiteit. Dat houdt in: ouders staan niet altijd voor de kinderen klaar, maar als vader en/of moeder er zijn, dan krijgen de kinderen ook alle aandacht.

Als kinderen als een levensdoel worden gezien, zijn dat allemaal logische gevolgen.

Een levensdoel

In de bewuste zin viel me ook het woordje 'een' op. Kinderen zijn *een* levensdoel. Naast dat ene doel zijn er dus meer doelen. Niet alles tegelijk.... Eerst de opleiding als doel, dan de carrière. Na de carrière van de moeder een nieuw doel: kinderen. Uit statistiekcijfers blijkt dat er vaak zo wordt gedacht. De gemiddelde leeftijd waarop vrouwen namelijk hun eerste kind krijgen, is de laatste jaren steeds verder omhoog gegaan.

Op een bepaald moment worden kinderen dus *het* doel. En wat heeft dat voor gevolgen? Welke verwachtingen hebben ouders van kinderen die op *dat* moment welkom zijn? Van de kinderen wordt bij voorbaat *heel veel* verwacht. Dat *kán* bijna niet anders. Kinderen moeten voldoen aan een ideaalbeeld. Ze moeten op alle gebieden goed mee kunnen komen. Ze moeten er goed uitzien. Ze moeten een bepaald (school)niveau halen. Ze moeten goed met iedereen op kunnen schieten. Ze moeten zich fatsoenlijk gedragen. Ze moeten een goede toekomst hebben. Een toekomst in een maatschappij die menswaardig is.

Maar dan komt het! Niet alle kinderen zullen aan de verwachtingen (kunnen) voldoen. Lang niet alle kinderen! Wat dan? Wat te doen als kinderen er niet zo goed uitzien, niet zo goed kunnen leren, niet zo sociaal zijn of niet lekker in hun vel zitten? Moeten ouders dan hun kinderen *laten* voldoen aan de verwachtingen? Merkkleding maakt veel goed en bij een scheef gebit is een beugel gauw gezet. Komt het kind niet mee op school, dan is er wel extra hulp. "Juf, kunt u mijn zoon geen huiswerk meegeven?" "Meester, hebt u wel gemerkt dat...?" Kan het kind zich sociaal gezien niet redden, dan is er wel een training. Is het kind emotioneel wat gevoelig? Er zijn genoeg therapieën....

Als kinderen een doel zijn in het leven, dan wordt er heel wat van die kinderen verwacht.

Dat roept een belangrijke vraag op: mogen kinderen nog gewoon zijn wie ze zijn? Vaak blijkt dat dat niet zo is. Dat is zorgelijk!

Acceptatie

Worden kinderen geaccepteerd zoals ze zijn? Daar ligt een belangrijk vraagpunt.

Hierboven is alles gesteld in de trant van: zo gaat dat tegenwoordig. We zien het om ons heen: op tv, in de bladen, bij de burens, in de stad. We herkennen het. Blijft het daarbij? Of zien we het ook bij onszelf?

We leven in een maatschappij waarin er tegen kinderen anders wordt aangekeken dan vroeger. Wij leven in die maatschappij. En we doen eraan mee. Al die opmerkingen hiervoor over kinderen van nu..., het is toch net zo goed bij ons te zien? Zo 'geheel anders' leven we toch niet? Onze kinderen moeten toch wel meedoen...? Wij willen er toch ook bij horen?

Dat accepteren van de kinderen zoals ze zijn, hoe ligt dat bij ons?

Uniek

Elk kind dat wordt geboren, krijgen we uit Gods Hand. Elk kind als een uniek schepsel. Elke geboorte is weer een wonder. "Alles zit erop en eraan", zeggen we dan. En alles zit 'erin': elk mens heeft een eigen persoonlijkheid. Zo hebben we de kinderen, onze kinderen, gekregen. Als mensen met mogelijkheden en onmogelijkheden. Het ene kind heeft dit, het andere dat. Het éne heeft meer meegekregen dan het andere. Maar wat is dat dan, dat 'meer'? Elk kind heeft zijn eigen plaats. Voor God is elk kind op z'n eigen plaats met alles erop, eraan en 'erin' even waardevol. Dus *ontvangen* we het blij en dankbaar. Elke dag lezen we dat in de geboorteadvertenties. Mooi om te zien en te lezen.

Acceptatie is zo belangrijk. God accepteert ons zoals we zijn. Uit liefde en genade. Niet omdat we zo goed zijn. We weten wel beter. Wij moeten ons dagelijks bekeren. In gebed vergeving vragen van onze zonden. Dat mag elke dag opnieuw. Omdat we in zijn ogen waardevol zijn. Wat een Groot Voorbeeld! Onze kinderen doen ook elke dag verkeerde dingen. Om mee van te worden, soms. Wat een geduld moeten we dan hebben. Als de grondhouding een houding is van acceptatie, gaan we er makkelijker positief mee om. Al blijft het moeilijk!

Het hoort bij de opvoeding. Dat is een doel voor ons leven, als we kinderen van Hem hebben gekregen! Een doel door God gegeven. Daar hoort bij dat we de kinderen leren zichzelf te zien zoals God ze ziet: als waardevolle kinderen van Hem. In liefde ontvangen en geboren.

Waardevol

Kinderen mogen zijn wie ze zijn. Ze mogen *worden* wie ze zijn. Mooie woorden, maar werkt het zo? Mogen kinderen zijn wie ze zijn? Kunnen kinderen worden wie ze zijn? Dat hangt van de opvoeders en van de omgeving af. Mogelijkheden en onmogelijkheden moeten gekend worden. Kinderen zijn daarin afhankelijk van anderen. De opvoeder en de omgeving geven aan wat goed gaat en wat niet goed gaat. Waar ligt de nadruk op? Op het positieve of op het negatieve? Opvoeders zijn belangrijk als het gaat

om het opbouwen van zelfkennis, zelfvertrouwen, gevoel van eigenwaarde enz.

Bij acceptatie hoort onvoorwaardelijkheid. Niet pas accepteren als het kind aan bepaalde verwachtingen heeft voldaan. Begint accepteren zo niet veel te lijken op 'alles maar goed vinden'? Dat is niet de bedoeling. Kinderen maken 'fouten'. Ze kunnen heel vervelend doen. Ze kunnen brutale opmerkingen maken. Een grote mond hebben of vloeken. Ze kunnen niet luisteren en hun eigen gang gaan. Ze kunnen stelen en liegen. Noem alle overtredingen tegen de geboden maar op.

Dat *gedrag* accepteren we niet van de kinderen, maar daarmee wijzen we de kinderen nog niet af. Het gedrag is aanleiding voor een bijsturing. Het komt er dus op aan hoe we omgaan met verkeerd gedrag. Wat zeggen we: "Je bent vervelend", of "Je doet vervelend"? Eén woord verschil, maar wel een wezenlijk verschil. Een kind moet veel leren. Ook van dingen die het verkeerd doet. Dat hoort bij de opvoeding. Opvoeders doen het uit liefde, omdat ze het kind waardevol vinden.

Aanvaarding

Een ander aanvaarden begint bij jezelf. God vraagt van ons dat wij onze naaste liefhebben als onszelf. Je kinderen liefhebben als jezelf. Jezelf eerst aanvaarden, lukt dat eigenlijk wel? Heb je dat geleerd? Een positieve houding tegenover jezelf is nodig voor een positieve houding ten opzichte van een ander. Accepteren we onszelf eigenlijk wel? Soms moet je -pijnlijk - vaststellen dat dat niet zo is. Hoe wil je het dan doorgeven? Dat is erg moeilijk. Verwijten maken heeft geen zin. Naar God gaan wel. In gebed vragen om zijn hulp. God accepteert ons en luistert elke keer weer! In volkomen aanvaarding van ons zoals we zijn. Hij doet dat uit liefde. Verdient hebben we het niet.

Die liefde is zo belangrijk. Dat is de basis, het uitgangspunt. God heeft ons liefgehad. Dat wil niet zeggen dat wij zonder schuld voor Hem staan. We weten wel beter. We moeten elke dag opnieuw wedergeboren worden. Dat blijft bestaan. Elke dag berouw en bekering. Voor onze Vader geldt niet: als we eerst maar... Nee, welkom! Altijd. Wat een Groot Voorbeeld!

Doel

Kinderen als een levensdoel. Die woorden brachten me aan het denken. En er kwam van alles uit voort. Die gedachten staan hierboven. Ik geef de woorden graag door om verder over na te blijven denken.

Met daarbij een aantal vragen:

Zijn kinderen een levensdoel voor ons?

Hoe kijken we tegen onze kinderen aan en welke gevolgen heeft dat?

Accepteren we de kinderen met hun mogelijkheden en onmogelijkheden?

Mogen kinderen worden wie ze zijn?

Weten we eigenlijk wel wie ze zijn? Zo niet, hoe komen we daar dan achter?

Welk beeld krijgen kinderen van zichzelf door onze manier van doen?

En als het met de kinderen anders gaat dan we verwacht hadden, wat doen we dan? Meteen bijsturen? Zoon of dochter dingen verwijten? Overvragen misschien? Of boos worden op de meester of juf? Pilletjes en therapieën gebruiken?

In dit artikel heb ik vooral een voorzet willen geven. Om verder over door te denken. Om samen te bespreken.

Want er zit erg veel vast aan deze zin. 't Is echt zo'n opmerking die je niet loslaat.

Kinderen als een levensdoel...?

“Ik ben op zoek naar de waarheid achter de werkelijkheid”

Riet van Dijk

Als leerling aan de HBS tekende Elen Boer-Smiths al. Maakte zij tekeningen zoals andere pubers hun gevoelens in gedichten uiten? “Nee,” zegt ze, “ik vond het gewoon leuk om bloemen of een landschap te tekenen. Ik werd me er toen echt van bewust dat ik daar plezier in had.” Nu op 57-jarige leeftijd is haar schilderkunst toch ook een uitdrukking van gevoel. “Ik schilder vanuit mijn ontroering”, vertelt ze, “het gevoel van ontroering of fascinatie dat de natuur, maar ook een foto in de krant bij mij kunnen oproepen.” Elen Boer experimenteert met allerlei stijlen, van realistisch, sprookjesachtig tot abstract. Ze houdt niet van het geijkte. Ze schilderde een portret van haar dochter, zittend, maar de stoel liet ze weg, want die staat er altijd al. Experimenterend en ontdekkend streeft ze ook een doel na: “Dat ik eens hét schilderij zal maken, een schilderij waar ik intens tevreden over kan zijn.”

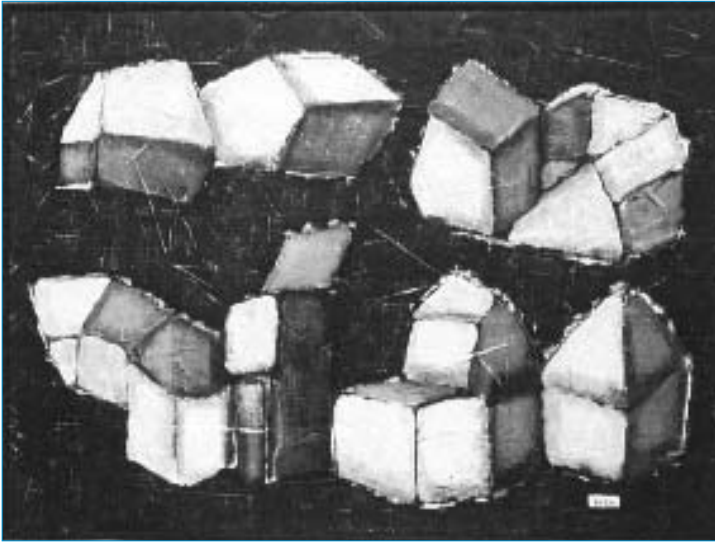

Pas op vijftigjarige leeftijd ging Elen Boer naar de Vrije Academie voor Beeldende Kunsten in Nunspeet. Na de HBS en een hogere opleiding werkte ze eerst als verpleegkundige. Daarna trouwde ze en kreeg ze vier kinderen, een periode waarin ze zich vanwege tijdgebrek niet veel met tekenen of schilderen bezighield. Later volgde ze enkele schildercurcussen, maar dat voldeed niet. “Het was te vrijblijvend, vond ik, er was geen stok achter de deur. Ik wilde echt wat leren, verder graven in de materie.” Ze begon aan de vijfjarige opleiding aan de Vrije Academie. “We hadden een jaarprogramma, maar je moest ook heel veel zelfwerkzaam zijn. Een leraar zei me eens: ‘Je doet die opdrachten niet voor mij, het maakt mij niets uit wat je doet, je moet het voor jezelf doen’. Aan die opmerking heb ik veel gehad. Vanaf toen ben ik heel hard aan de slag gegaan.”

Elen Boer: “Het schilderen is een eerste levensbehoefte van mij. Het is een deel van mezelf en van mijn leven geworden, zoals ook het geloof dat is. Elke zondag klinkt in de kerk: ‘Onze hulp is in de naam des Heren.’ Dat heb ik van jongsaf aan heel letterlijk genomen, ik betrek het op elk facet van mijn leven. Ik vraag ook zijn hulp en zijn zegen over mijn werk als kunstenaar.”
Foto Riet van Dijk

Experimenteel

Ze kreeg eens een opdracht om de herfst uit te beelden, en dan niet door vallende blaadjes te tekenen, maar door de indruk die de herfst op je maakt, weer te geven. “Dat vond ik interessant, het uitdrukking geven in vormen en kleuren aan het gevoel dat iets bij je oproept, de essentie.” Daarop is ze nog steeds gericht. “In mijn schilderen ben ik altijd bezig te interpreteren. Er is iets in mij,” zegt ze, “ik denk dat het ontroering heet, fascinatie. Als ik schilder, haal ik dit gevoel naar boven. Ik zag bijvoorbeeld in het

Elen Boer, Huizen. *“Op dit moment ben ik met een serie van huizen bezig. Het is nogal vrij werk, ruimtelijk, monumentaal. Dat vind ik prettig, ik kan mezelf erin kwijt. Elk object heeft zijn eigen perspectief, dat klopt niet, maar dat vind ik niet erg, het heeft wel iets leuks. Het huiselijke, het gezellige - de huisjes staan wel knus tegen elkaar aan - is ook iets wat ik erg waardeer, dat zit in mijn karakter. Dit werk kan nog veel verder uitgebreid worden. Ik ben nu bezig met een schilderij waarin ik bomen tussen de huizen heb gezet. Dat durfde ik eerst nog niet aan. Ook ben ik van plan groter te gaan werken, terwijl ik altijd op kleinere doeken schilderde.”*

Nederlands Dagblad eens een foto van een Papoea, die mij erg aansprak. Daarvan heb ik een schilderij gemaakt. Ik heb ondertussen een hele fototheek van bijzondere feiten, van foto's die mij iets doen. Ook de natuur - vlinders, bomen, bossen, de jaargetijden - is een belangrijke inspiratiebron voor mij.

Ik zie het schilderen als een zoektocht, een proces: door middel van experimenteren, hard werken, kritisch naar mezelf kijken, durven af te gaan, probeer ik iets te ontdekken, iets uit te vinden, me te ontwikkelen. Ik heb veel geëxperimenteerd en nog steeds doe ik dat. Ik ontdekte dat ik het belangrijk vind dat er een bepaalde logica in het schilderij zit. Ik schilder nu ook steeds meer abstract. Ik vind het soms vermoeiend dat een schilderij iets voor moet stellen, dat alles er op een bepaalde manier uit moet zien, dat is al zo bekend. In een abstract schilderij heb je het recht om je fantasie te laten gaan. Ook als kijker kun je erbij denken wat je zelf wilt, je kunt gewoon wat rondwalen in het schilderij. Maar veel mensen geven wel aan dat ze dan een houvast missen.”

De neiging tot abstraheren is bij Elen Boer heel sterk, maar wat bijvoorbeeld de Duitse performance-kunstenaar Joseph Beuys deed, die een concertvleugel vulde met waspoeder, gaat haar te ver. “Dan ben je los van normen”, zegt ze. Kunstzinnige normen zijn voor haar belangrijk. Ergens heeft dat ook met haar christen-zijn te maken. “Ik vraag God ook om zijn zegen over mijn werk als kunstenaar. Ik wil werken vanuit de wetenschap dat ik zijn kind ben, vandaaruit wil ik schilderen.”

Schapenschilder

Elen Boer is bij de Zwolse kunstenaarsvereniging het Palet aangesloten en exposeert binnen dat verband ook regelmatig. “Ik vind het prettig om in een groep te werken. Het werkcontact en de feedback vind ik onontbeerlijk. Ik wil graag veel over hun en mijn werk praten en ook over kunst in het algemeen. Mijn ervaring is wel dat dit in de praktijk nogal tegenvalt. Misschien ligt dat aan de Einzelgängers-mentaliteit van kunstenaars. Sowieso is kunstenaar-zijn een eenzaam gebeuren. Het schilderen zuigt al mijn aandacht op, ik ben er altijd mee bezig, ook als ik niet schilder. Het is voor mij een eerste levensbehoefte. Het liefst zou ik elke dag hier in mijn atelier werken. Maar de consequentie van die gerichtheid op het schilderen is wel dat je in sociaal opzicht kunt vereenzamen.” Ze laat zich ook inspireren door andere kunstenaars. “Ik vind het belangrijk te zien hoe kunstenaars in het heden en verleden werken. Ik ga regelmatig naar tentoonstellingen en ik lees kunsttijdschriften en kunstkritieken. Ik kijk belangstellend, gefascineerd en aandachtig.” Van Gogh is een voorbeeld voor haar, in zijn kleurgebruik en zijn keuze voor alledaagse onderwerpen - bijvoorbeeld de aardappeleters. De Groninger schilder Hendrick Werkman zette haar er met zijn stilistische werkwijze toe aan, gebruik te gaan maken van grafische technieken. Ook het werk van een beroemd en berucht kunstenaar als Jackson Pollock inspireert haar. Aan de wand van haar atelier in Zwolle hangt een ingelijst citaat van de Amerikaanse abstract-expressionist die schilderde door in een soort trance met zijn kwast verf op het doek te gooien, te ‘drippen’. Zo ontstond zijn kunstwerk. “Ik beeld mijn gevoel niet uit, ik druk het uit”, zei hij. “Dat spreekt mij erg aan”, zegt Elen Boer, “dat hij zo ongelooflijk dicht bij zijn gevoel, bij zichzelf bleef.”

Maar ze is ook kritisch. Er moet harmonie zijn in de voorstelling, evenwicht in de compositie. Schilderijen kunnen voor haar te vol zijn - “ik zie het nu gauw als een schilderij geen eenheid is, als er beelden uitgeknipt kunnen worden”. Soms ook is een kunstenaar in zijn onderwerpkeuze voor haar te afstandelijk, een ander blijft te veel hangen in emotionaaliteit. Daarom is Anton Mauve van de Haagse School haar grote voorbeeld. Hoewel zij zelf een modern kunstenaar is en liever abstract werkt, spreekt deze negentiende-eeuwse realistische kunstenaar, die woonde en werkte in Laren, het dorp waar zij opgroeide, haar het meest aan. In zijn lijn wil ze verder werken. Tijdens haar opleiding schreef ze een scriptie over hem. ‘Mauve schilderde verrijnd en dat spreekt me aan, doet me goed, geeft me een goed gevoel’, schrijft ze. ‘Hij dweept nooit, is zo ontspannen in zijn manier van tekenen en schilderen.’ “Mauve staat bekend als de schapenschilder,” zegt ze tijdens het gesprek, “maar dat is onjuist getypeerd. Hij wilde schilderen en onder andere schapen waren een aanleiding om dat te gaan doen. Hij schilderde realistische landschappen, maar liet ook elementen weg, ‘componeerde’ het landschap met het doel zijn schilderij een eenheid te laten zijn.”

Zelfportret

Als ze zijn natuurlandschappen met schapen bekijkt, herkent zij haar eigen gevoel erin, het geeft haar een gevoel van 'eindelijk thuiskomen'. Mauve spreekt haar in alles aan, in zijn kleurgebruik, zijn vorm, zijn compositie, maar vooral ook in wat hij uitdrukt. Ze schrijft: 'Mauve geeft op zeer gedisciplineerde wijze weer wat er in hem leeft en wat hij voelt, maar hij wordt nooit sentimenteel of dramatisch. Mauve kon zijn gevoel steengoed verwoorden, schilderen. Daardoor wordt alles heel teer en kwetsbaar. De analyse van zijn werk vindt daar een grens: er blijft iets ongrijpbaars aan zijn werk. Dat wordt versterkt doordat Mauve alleen vrijgaf wat hij wilde. Hij grenst af, blijft introvert. Laat niet toe dat anderen zich met zijn gevoel bemoeien. ... Bij alles waarin ik hem getypeerd en gedefinieerd heb, blijft er iets over dat ondefiniceerbaar is, niet tot op het bot te determineren. Dat kan ook niet als je beseft dat zijn schilderijen ook uitingen van zijn intieme gevoelens zijn.' Ze merkt ook op dat er op Mauves schilderijen vrijwel nooit een vrouw en een man samen staan afgebeeld. Haar commentaar: 'Hij had een goed huwelijk, maar misschien wilde hij dat voor zichzelf houden.'

Op een vergelijkbare manier gaat Elen Boer in haar werk met emotie om. Het ligt ten grondslag aan haar werk, er is een heel kort lijntje, zegt ze, maar ze dringt haar persoonlijke gevoel niet op. Ze praat vooral in algemene termen over de persoonlijke emoties die zij uitdrukt in haar werk, bijvoorbeeld in haar schilderij met de titel 'De spijtbetuiging' (zie afb. p. 198). "Spijtbetuiging komt voor in verstoorde verhoudingen," zegt ze, "het gebeurt dat een verhouding zo is dat er spijt moet worden betuigd. Dat heb ik in mijn eigen leven meegemaakt en dat vond ik erg. Maar ik wilde deze verhouding ook aan de

Elen Boer, Familieportret. "Er is veel maskerade, er wordt veel de schijn opgehouden, ook in kunst. Wat zegt nu een familieportret waar iedereen mooi opgedoft, in de houding, op staat? Mijn verlangen is om te zien wat er meer speelt. In dit schilderij heb ik geprobeerd de nadruk te leggen op het innerlijk van de personen."

kaar stellen. Mijn visie is dat mensen gelijk zijn, vanuit de gedachte dat alle mensen verlost zijn in Christus, in Hem zijn ze gelijk. We blijven vaak hangen in dat we een zondige aard hebben, terwijl we verlost mensen zijn. Vanuit die basis kun je veel relaxter met elkaar omgaan."

Wel vond ze het moeilijk om hierover te schilderen. "Ik wilde het eigenlijk niet, maar ik heb het toch gedaan. Je kunt het mooi houden, niet verder gaan, nooit over ruzie schilderen, maar zo is het leven volgens mij niet. In mijn werk ben ik op zoek naar de waarheid achter de werkelijkheid. Vroeger was ik vooral geïnteresseerd in kunst als het mooi en harmonieus was, ook omdat ik idealistisch ingesteld ben. Maar door levenservaringen ging ik sceptischer naar mooie plaatjes kijken. Ik leerde dat er veel maskerade is, er wordt veel de schijn opgehouden, ook in kunst. Ik ben nu realistischer, wat ik noem christelijk-realistisch. Ik denk dan aan Psalm 23 waarin wordt gesproken over grazige weiden, maar ook over een dal van diepe duisternis. Dat staat in één psalm, het wordt in één adem genoemd, en ik geloof dat dat meer de werkelijkheid is.

Mijn verlangen is om te zien dat er eigenlijk veel meer speelt. Zo wil ik ook graag met mijn medemens omgaan. In mijn werk in het ziekenhuis en later ook in de Aanloop in Zwolle, waar drugsverslaafden en daklozen komen, ervoer ik dat het beter werkt om de maskers af te doen, om gewoon eerlijk, jezelf te zijn. In een goede relatie zou ik daar nu ook niet meer onderuit kunnen.

Dat kan soms wel confronterend zijn. Ik heb bijvoorbeeld een zelfportret gemaakt dat een collage is van tekstjes en woorden die mijn herinneringen en gevoelens weergeven. Dan laat je jezelf echt zien, het laat zien hoe mijn leven in elkaar zit. Mensen die hier binnenkomen en die dit werk zien, kunnen denken: wat gebeurt hier nou? Er zijn ook genoeg kunstenaars die zoiets niet zouden doen, die het veel te dichtbij vinden komen. Zij schilderen liever gewoon een landschap. Maar schilderen is voor mij ook communiceren, uitwisselen, delen."

Voor meer informatie:

Elen Boer-Smits, Hunzelaan 21, 8032 XG Zwolle, telefoon: 038-454 58 59, e-mail: wlboer@tip.nl; website Palet (waar meer werk van Elen Boer te zien is): www.hetpaletzwolle.nl.

Moet het avondmaal altijd doorgaan?

H. van den Berg

Deze vraag kwam aan de orde in een vergadering van een vrouwenvereniging ergens in het land, met als onderwerp 'Zelfbeproeving'. De zusters vroegen zich af: kunnen er omstandigheden zijn waardoor een avondmaal niet gevierd kan worden? Of moet het avondmaal altijd doorgaan? We worden toch door God geroepen tot dit genademaal? En zelfbeproeving houdt toch ook in dat je van jezelf weet of je met iemand in onmin leeft en dus niet aan het avondmaal kunt gaan?

Zelfbeproeving

We beginnen met de laatste vraag. Zelfbeproeving houdt in dat je van jezelf weet dat je met iemand in onmin leeft. En als je dat dan ontdekt, mag je dan niet aan het avondmaal? Moet ik eerst in vrede leven met de ander, voordat de weg naar het avondmaal openligt voor mij?

Het avondmaalsformulier is daar wat voorzichtiger in. Dat zegt bij de zelfbeproeving: 'Ook moet hij (de gelovige) bij zichzelf nagaan, of hij alle vijandschap, haat en nijd van harte aflegt en zich ernstig *voorneemt* voortaan in liefde en vrede met zijn naaste te leven.' Je moet eerst bij jezelf naar binnen kijken of er gevoelens van haat en nijd leven. Die mag je niet koesteren, maar daar moet je tegen strijden, en willen strijden. Daarnaast moet er bij je de *wil* zijn om in liefde en vrede te leven. Je moet er je best voor doen. Maar soms lukt het niet, omdat die ander niet wil, niet bereid is tot gesprek of wat ook. Dan blijft er een gebroken relatie, waar jij van jouw kant al je best voor hebt gedaan om die te herstellen. En je wilt het blijven proberen, als er weer een opening komt. Maar zolang die er niet is, blijft de relatie gestoord. Mag je dan niet aan het avondmaal?

Ik denk: als je in je geweten ervan overtuigd bent dat je alles hebt gedaan wat je kon doen, dan móet je naar het avondmaal, om daar rust en troost te vinden in het offer van Christus. Dus niet het *feit* dat je in onmin leeft met een ander, is beslissend voor de toegang tot het avondmaal. Wat de doorslag moet geven: heb je de wil, het serieuze voornemen de mogelijkheden te benutten om iets aan het conflict te doen? Als je daar 'ja' op kunt zeggen, dan hoor je aan

de avondmaalstafel. Want inderdaad: Christus roept. Hij heeft *bevolen* tot zijn gedachtenis het gebroken brood te eten en uit de beker te drinken (HC zd. 28). Hij spreekt ons dringend aan, op een bevelende manier: 'neemt, eet, gedenkt en gelooft....' Je mag dus niet zomaar, zonder wettige redenen, je plaats aan de tafel leeg laten.

Avondmaal niet vieren?

Maar nu de vraag of er omstandigheden kunnen zijn waardoor het avondmaal niet gevierd kan worden. Bij mijn studie over deze vraag ben ik weinig tegengekomen. Toch is het een reële vraag. En het is ook in het verleden wel gebeurd dat besloten werd om het avondmaal niet te vieren, of de viering uit te stellen. En ook is mij een recente situatie bekend, waarin deze ingrijpende maatregel moest worden genomen. Joh. Jansen schrijft erover in zijn commentaar op de kerkorde (p. 329) en ook in zijn boek over de kerkelijke tucht (p. 258-259). Hij schrijft dat een kerkenraad er niet snel toe moet besluiten om het avondmaal uit of af te stellen. Maar het kan gebeuren dat een kerkenraad er toch toe overgaat. Als een gemeente zo erg in beroering is gekomen over een of andere zaak, dat er twee of meer partijen in de gemeente zijn die elkaar bestrijden, zodat er een ernstige verdeeldheid is in de gemeente.

Jansen verwijst naar Voetius (1589-1676), die zich veel met het kerkrecht heeft beziggehouden en er zelfs een standaardwerk over heeft geschreven (*Politica ecclesiastica*). Die schrijft over de situatie dat de gemeente sterk verdeeld is. Wie ziet dan niet in dat het avondmaal niet op de aangekondigde dag moet worden bediend? Eerst moeten de strijdende partijen, misschien wel niet tot volle vrede, maar wel tot 'wapenstilstand' komen. Of in elk geval moet men er ernstig zijn best voor hebben gedaan om die vrede of 'wapenstilstand' te bereiken. 'Het geval kan zich ook voordoen, dat de kerkenraad en de gemeente, of een groot deel der gemeente tegenover elkaar zijn komen te staan. Ook dan is het beter, zegt hij, dat het voor een korte tijd uitgesteld worde, dan dat het door de kerkenraad alleen, zonder de leden der gemeente, of een groot deel der gemeente zou worden gevierd' (Joh. Janssen, *De kerkelijke tucht*, p. 258). Als er eenmaal tot zo'n uitstel is besloten, wint men de tijd om de leden tot kalmte te brengen en gelegenheid te scheppen voor de vereiste voorbereiding.

Bezwaar

Maar brengt dit niet een geweldig bezwaar met zich mee? Want stel nu, dat er in de gemeente mensen zijn, die helemaal met het conflict, de tweestrijd, niets te maken hebben. Zij staan buiten de kwestie die beroering heeft veroorzaakt. Zij zouden met een vrij geweten avondmaal kunnen vieren. Moeten deze 'onschuldigen' dan lijden met de schuldigen? Zij worden 'berooft' van het middel dat Christus gaf tot versterking van het geloof. Dit is ongetwijfeld een belangrijk bezwaar. Het moet meegenomen worden met andere dingen die meewegen. Bijvoorbeeld de vraag: wat is het meest tot eer van God en tot opbouw van de gemeente? Stel nou, dat de naam van de HERE gesmaad wordt door de viering van het avondmaal in een situatie van een diepingrijpend conflict in de gemeente. Dat moet toch altijd de doorslag geven.

Bovendien: in de gemeente geldt deze regel: 'als één lid lijdt, lijden alle leden mee' (1 Kor. 12:26). Als je het zo bekijkt, mag van broeders en zusters die part noch deel hebben aan de moeiten, het offer gevraagd worden dat ook zij het avondmaal niet meevieren.

We moeten verder bedenken dat het hier niet om een tuchtmaatregel gaat. Als het avondmaal wordt uitgesteld, is dat uit voorzorg, om ervoor te waken dat de tafel van de Here niet ontheiligd wordt en Gods naam niet door het slijk gehaald.

Duidelijkheid

We begrijpen dat het hier om een ingrijpende maatregel gaat. Als een kerkenraad hiertoe besluit, doet ze dat niet zomaar. Soms valt te overwegen of je niet beter eerst advies kunt vragen aan de classis. In elk geval moet heel helder zijn waaróm de kerkenraad zo'n besluit neemt. Als je niet duidelijk aan de gemeente kunt uitleggen dat het nodig is het avond-

maal uit te stellen, brengt dat alleen maar schade: onbegrip, bitterheid.

Verder moet je het voor jezelf duidelijk hebben hoe je aan het conflict wilt werken. Dit zal dienen te gebeuren in een klimaat van verootmoediging. En er moet een gereede kans zijn dat de moeite binnen een redelijke termijn kan worden weggenomen. Anders kon het wel eens erg lang duren voordat er in de gemeente weer avondmaal kan worden gevierd. En dat zal de gemeente ook geen goed doen.

Laten we hopen dat zulke maatregelen niet al te vaak door kerkenraden hoeven worden genomen. Ik wil tenslotte opmerken dat niet altijd in perioden van moeite het avondmaal moet worden uitgesteld. Dat betreft alleen die moeiten waarin partijen onverzoenlijk tegenover elkaar komen te staan. Ik kan me voorstellen dat er moeilijke situaties zijn, waarin een kerkenraad niet de vrijmoedigheid heeft om het avondmaal uit te stellen. Omdat de gemeente op dat moment behoefte heeft aan versterking in het geloof en vertroosting door Christus' offer.

Vragen die na een bijbelstudieavond over zijn gebleven, kunt u stellen aan:

Ds. H. van den Berg

Rodenrijseweg 69

2651 BN Berkel en Rodenrijs

e-mail: ds.hvdberg@hetnet.nl

Hij geeft er dan antwoord op in de vorm van een artikel in de rubriek VRAGENDERWIJS. Zo worden anderen, die immers met dezelfde vragen kunnen zitten, ook geholpen!

BONDIG

Gereformeerde Bijbelstudiebond

Kort verslag van de bestuursvergadering

van 18 september 2003, gehouden in de Amershof te Amersfoort

Na een christelijke opening van de vergadering gaan we welgemoed aan de slag. Uit de ingekomen stukken blijkt dat er meer verenigingen bedanken als lid van de bond dan er nieuwe bij komen. Het komende seizoen zullen we ons daar actief mee bezighouden en zoeken naar mogelijkheden om dit tijt te keren.

Begin september heeft het bestuur overleg gehad met de diverse commissies binnen de bond om over nieuwe beleidslijnen te praten: de CBU, de redactie, de thema-, de PR-, en de congrescommissie. Dit gesprek werd als zeer positief ervaren. Voor het komend seizoen bespreken we de contacten met De Vuurbaak en Scholma Druk, het werkcongres op 1 november a.s., de Bondsdag in Zutphen, het uitgeven van de gemeenteschetsen en het leggen van contacten met de bonden binnen de Chr. Gereformeerde Kerken.

Daar er geen voorstellen zijn, die het houden van een Algemene Vergadering vereisen, besluiten we deze komend jaar niet te organiseren. Het huishoudelijk gedeelte krijgt net als afgelopen jaar een plaats in het programma van de Bondsdag.

De volgende bestuursvergadering is gepland DV op 15 januari 2004.

Corry Beugelink, secretaresse

Boekaankondigingen

J. Wiskerke-van Dooren
Jong maar wakker
Woord & Wereld nr. 57
Uitg. Woord en Wereld, Bedum
ISBN 90-5046-054-2
86 pag. Prijs 8,20

Zondag aan zondag zitten de kinderen erbij in de kerkdienst en horen een preek over de Catechismus. Ze begrijpen er nog niet veel van, van dat oude boek met begrippen als: 'Middelaar, ellende, sacramenten' enz.

Gelukkig is er nu een boekje dat bij elke zondag uitleg geeft, op het niveau van een 9- tot 12-jarige. Vaak wordt met een herkenbaar voorbeeld iets duidelijk gemaakt. In een of twee bladzijden wordt er iets over de bedoeling van die catechismuszondag gezegd. Regelmatig met een plaatje erbij, zoals een wereldbol bij 'Uw koninkrijk kome'.

Dit boekje is ook heel geschikt om voorafgaand aan de kerkdienst te lezen, of erna. Dan kan er thuis ook nog eens over doorgepraat worden. De tekst van elke zondag is bij het betreffende stukje afgedrukt.

De titel kan wat 'oubollig' overkomen. Maar de uitleg van de schrijfster verklaart veel, met verwijzing naar de tekst van 2 Petrus 1:13: 'Ik zal mij beijveren u door herinnering wakker te houden.'

Een fijn, sober uitgevoerd boekje met een vrolijke voorkant. Ik hoop dat veel ouders dit voor hun kinderen aanschaffen!

Martine Kwey-Haasdijk

Adrian Verbree
De bron van de Congo. Helpen in de verte
Uitg. De Verre Naasten, Zwolle
ISBN 90-73004-08-X
208 pag. € 12,95

Een beter idee voor een jubileumboek had de 25-jarige De Verre Naasten nauwelijks kunnen bedenken. Stuur Adrian Verbree vier weken naar Congo en laat hem vertellen over zijn onderdompeling daar in kerk en samenleving. Om 'daar' meer 'hier' te laten zijn en 'helpen in de verte' dichterbij-ons-bed te brengen.

En dat heeft Verbree gedaan. Heel herkenbaar voor wie Congo kent en ontdekkend voor wie daar nooit was. En met een lach en een traan. Het ene moment schiet je hardop in de lach wanneer je leest over een pinkstergemeente die in decibellen gelooft. Of de manier waarop Verbree de signalen ontvangt en verwerkt van een naderende diarree. Op veel andere momenten word je diep geraakt door de armoede en ellende waarin mensen in Congo vaak leven. Zoals door het verhaal over Esther in het één-na-eerste en één-na-laatste hoofdstuk. Toen Verbree in Congo aankwam, was Esther pas geboren. Vlak

voor hij vier weken later weer naar huis ging, mocht zij ook naar Huis. In Congo was geen medische hulp voor haar. Kleine Esther, symbool van de ellende waarin haar land is ondergedompeld.

Intriest is ook het verhaal over de weduwe die bestolen werd van al het geld van haar familie. Bestemd om voor hen allen maïs te kopen. Dan springen de tranen in je ogen. Net zoals wanneer je het verhaal leest over die oude man, die jaren geleden door een ongeval aan één oog blind werd en door ernstige infecties nadien ook het licht uit het andere verloor. Soms was het leven zwaar voor hem. Vooral wanneer hij drie dagen niet gegeten had en zijn oog zo zeer deed. Maar een lied zingen bij zijn eigengemaakte 'gitaar' wilde hij wel: 'Jezus, u bent het licht van mijn ogen.'

Blij word je van de verhalen over de hulp die effectief blijkt te zijn. Tot diep nadenken brengen je de verhalen waaruit blijkt hoe moeilijk 'helpen in de verte' is wanneer 'daar' te veel 'hier' blijft.

En zo doet het boek precies waarvoor het geschreven is. Het brengt verre naasten dichterbij. Onder hen heel wat broeders en zusters voor wie een Bijbel veel te duur is. Vijf dollars, nog niet de helft van wat dit boekje kost....

En toch is het een boekje om je hele familie cadeau te doen.

Henk Bouwmeester

Adrian Verbree
Lichtflitsen. Energie voor de christen
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld
ISBN 90 5560 257 4
111 pag. Prijs € 9,75

Toen ik het eerste hoofdstuk van *Lichtflitsen* gelezen had, nam ik mij stellig voor per dag maar één hoofdstuk te lezen. Om het verhaal goed op me te laten inwerken en tot me te laten doordringen wat de lichtflits mij te zeggen heeft. Te ervaren hoe die mijn leven energie geeft. Maar daarvan kwam niet zoveel terecht. Eén hoofdstuk werd al gauw twee. En twee werden drie of vaak meer. Zo boeiend zijn de verhalen. Of zij verhalen over een ver verleden of heel eigentijds zijn, zich veraf afspelen of dichtbij huis, stuk voor stuk houden zij je in toenemende spanning gevangen. En dan is er, op het toppunt van de spanning, die lichtflits. Een tekst uit de Bijbel. Een woord van God. Door mensenhand opgeschreven. Dat wel. Helder op het netvlies van je denken. Een woord waar je niet omheen kunt. Ook al is het wereldlicht nog zo fel.

Diepe indruk maakte op mij het verhaal over de rechter die een verslaafde drugskoerier een astronomisch hoge boete oplegde, een boete die zij nooit zou kunnen betalen. Koud kreeg ik het toen las over die lifter die, toen hij lifte, sneller ging dan toen hij

werd meegenomen.

En de tranen sprongen me in de ogen toen ik de lichtflits las aan het eind van het verhaal van de paratrooper en zijn vader, vlak voor wat een mission impossible leek te zijn.

Diepe indruk maakten ook op mij... al de overige (31) verhalen en lichtflitsen. Pure energie, zoals de ondertitel van het boekje belooft. Energie om te leven. Om de verhalen nog eens de lezen. Om over door te lezen in de Bijbel. Over het Licht dat God gaf om het duister op te klaren.

Over energie voor mensen gesproken!

Henk Bouwmeester

Holly Wagner

Hij doet ook zo dom, zij doet ook zo dom

Uitg. Plateau, Barneveld

ISBN 90 5804 026 7

166 pag. Prijs € 12,50

Wat moet je, wanneer je nog net niet of pas getrouwd bent, met een boekje over zelfhulp voor je huwelijk? Wat heb je aan waarschuwingen om niet in huwelijksbedreigende valkuilen te stappen wanneer je al 10, 20, 40 of zelfs meer jaren getrouwd bent? Of te weten hoe dom de ander is of jullie beiden zijn, wanneer de duur van je huwelijk de duurzaamheid van koper, zilver, goud of diamant veronderstelt? Wat doe je, wanneer zelfs de herinnering

aan je jawoord nauwelijks meer klank heeft met een 'open deur' als: 'je vrouw/man liefhebben betekent ook dingen doen om je liefde te tonen en je liefde niet verborgen houden' (p. 20 en 24)? Of geeft die raad juist een opening naar nieuw elan aan wat dor en platgetreden leek? Zoals ook de andere praktische raadgevingen in het boekje nieuw elan kunnen geven. Weliswaar bekend vanuit de menswetenschappen, maar doorgaans verwoord vanuit een bijbelse levenshouding. Doorgaans, want in het hoofdstuk over vergeven (p. 60) miste ik dat elkaar vergeven niet los kan staan van God vragen om vergeving. Heel duidelijk wordt de Bijbel daarentegen nagesproken wanneer het gaat over de aard, taak en plaats van de man en vrouw (p. 22). Dat God de mens niet schiep om alleen door het leven te gaan (p.72). En dat je daarom juist in het huwelijk op elkaar aangewezen bent en oog moet hebben voor wat je samenbindt. Je kinderen, je liefde voor elkaar. Dat je samen kind van God bent (p. 105). Om samen tijd en ruimte te maken voor God. Samen te bidden (p. 54). In het bijzonder wanneer je iets aan de orde stelt dat mogelijk tot een conflict kan leiden. Bidden of de woorden die je gaat gebruiken, niet onvoorzichtig of kwetsend zullen zijn, en dat je er beiden vrede mee kunt hebben (p. 67).

Een raad die overigens niet beperkt hoeft te blijven tot gesprekken binnen het huwelijk!

Henk Bouwmeester

Vooruitblik

In 2004 zal WEGWIJS, Deo Volente, ook weer negen keer verschijnen.

We beginnen dan in *januari* met een verdrietig en helaas actueel onderwerp: *kerkverlating*.

Hierbij zal niet alleen de Bijbel opengaan (in de rubrieken 'Woordwijs' en 'Verkenning'), maar ook zult u kunnen lezen hoe in de gemeente van Amersfoort-Emiclaer de Steungroep voor ouders van kinderen die de kerk verlieten, functioneert. Dit in de rubriek 'Ronde'. Vanuit Hardinxveld-Giessendam kunnen we in de rubriek 'Koppeling' leren hoe men daar het jongerenwerk opgezet heeft, en hoe men zo probeert, de jongeren vast te houden.

In *februari* richten we de blik naar buiten: hoe kunnen we *missionaire gemeente*

zijn? 'Woordwijs' en 'Verkenning' geven antwoord op vragen als: 'Hoe was dat in de tijd van de Bijbel? Is missionaire gemeente zijn ook een kenmerk van

Waardebon voor Wegwijs-abonnees

Speciaal voor u een aantrekkelijke korting op het pas verschenen bijbelstudieboek van ds. Gerrit Gunnink, **Onwijs rijk** (Bijbelstudie over de eerste brief van Korinthiërs).

U betaalt hiervoor geen € 7,90 maar slechts € 6,90.

De originele bon ingevuld (z.o.z.) inleveren bij uw boekhandel.

de ware kerk?' Daarnaast zal in 'Even parkeren' ds. Rodríguez uit Venezuela iets vertellen over de manier waarop onze zusterkerken daarginds missionaire gemeente zijn. (Wees gerust, we vertalen het eerst!)

In de rubriek 'Sprekend' worden we op de hoogte gehouden van het werk op het Centrum voor evangelisatie in Zwolle. Een onderwerp uit de kerkgeschiedenis komt aan de orde in de rubriek 'Rotonde': Johannes Wtenbogaert en het remonstrantisme.

In *maart* richten we onze blik naar boven: op *de wolk van getuigen* uit Hebreëen 12. Wat doen ze nou voor ons, en wat zijn getuigen eigenlijk? Wat kunnen we leren van het leven in de eerste eeuw na Christus? Deze en andere vragen worden beantwoord in 'Woordwijs' en 'Verkenning'.

Ook in onze tijd zitten mensen gevangen (weliswaar om andere redenen dan de eerste christenen...). Ds. Spoor van stichting Epafra komt in de rubriek 'Rotonde' aan het woord. En in de rubriek 'Koppeling' wordt mevrouw J. Mulder-van Haeringen gevraagd hoe zij dat toch doet, zulke mooie kinderbijbels schrijven.

Vlak voor de paasdagen, in *april*, willen we graag aandacht besteden aan het *lijden van Christus*. In 'Woordwijs' en 'Verkenning' worden we doordrongen van het vreselijke van zijn lijden, maar mogen we ons ook getroost weten in ons eigen lijden.

Een heel ander onderwerp: de vakantiecampen van 'Dit Koningskind': groot plezier voor deelnemers én leiding! Hierover kunnen we lezen in de rubriek 'Rotonde'. De Indiacommissie zal in dit nummer ook weer iets vertellen over onze broeders en zusters in India.

In *mei* staat *Calvijn* in de schijnwerpers. Deze reformator is nog steeds actueel.

Hoe kinderen van zendelingen het vinden om de ervaringen uit meerdere culturen mee te nemen in hun leven, kunt u lezen in de rubriek 'Koppeling'. En in 'Rotonde' hopen we aandacht te geven aan het werk van Trans World Radio en wat Emission daarmee te maken heeft.

Daarnaast zult u in elk nummer weer een Leeswijzer aantreffen, terwijl er ook altijd weer redactieleden zijn die kilometers boek verslinden om alle recensies te schrijven.

Over die redactieleden gesproken: ds. Henk van den Berg heeft afscheid genomen van ons. Zijn tijd zat er alweer (meer dan) op. Gelukkig hebben we weer theologische versterking gekregen, nu van ds. Sjaak de Boer, die al volop meedraait.

Wij maken plannen en zijn druk met de realisering ervan. Maar uiteindelijk zijn we afhankelijk van de zegen van onze hemelse Vader. Om zijn zegen bidden we, en die zegen wensen we u toe bij het lezen van ons blad, ook in 2004!

Foto's in WEGWIJS

In het augustus/septembernummer hebben we u verteld dat de foto's in WEGWIJS voorlopig gemaakt worden door Dick Hekman uit Zwolle. Passende foto's maken is een hele klus. Bovendien willen we als redactie graag variatie in de illustraties laten zien. We zijn daarom blij dat we nu ook mensen uit het westen bereid gevonden hebben om het fotowerk voor ons blad te verzorgen: Maarten en Esther Wilschut uit Rotterdam. Het is de bedoeling dat Dick en de Wilschuts om beurten de foto's zullen leveren, en dat kunt u meteen in dit nummer al zien.

Maarten en Esther, we wensen jullie, net als Dick, veel plezier en hopen dat jullie onze opdrachten steeds 'zien zitten'!

Naam: .....

Straat: .....

Postcode: .....

Woonplaats: .....

Deze bon is geldig tot 30 april 2004.
ISBN 90 5560 261 2
Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld

De LPB en bijbelstudie?

Jazeker! Er ligt een schat aan informatie voor u klaar! Zie ook het vorige nummer van Wegwijs.

Onze video-documentaires, cd's met referaten en opnamen van studiedagen kunt u gebruiken als inleiding op een verenigingsavond. Of u gebruikt de informatie als voorstudiemateriaal om u wat meer te verdiepen in een onderwerp.

U zult zien dat in onze catalogus alle onderwerpen aan de orde komen.

Dus kijk op www.luisterpost.nl voor onze online catalogus of bel ons voor meer informatie.

Gereformeerd leven en lectuur in beeld en geluid
Burg. Vos de Waelstraat 2
Postbus 499
8000 AL, Zwolle
tel. 038 - 42 70 448
giro 1250509
lpb@gbouw.nl
www.luisterpost.nl
www.bralectah.nl

Overzicht Bijbelstudieuitgaven

Bijbel

Hij begon (enkele momenten uit Genesis)	E.C. Luth	€ 6,90
Israëls twaalftal (<i>Bijbelstudie compact</i>)	H. Drost	€ 4,90
Schaduwen van het Licht (Leviticus)	Joh. de Wolf	€ 6,90
Jozua en Richteren	Joh. de Wolf	€ 7,50
Ruth (<i>Bijbelstudie compact</i>)	Jac. Ophoff	€ 4,90
Naar een nieuw Jeruzalem (Nehemia)	C. van den Berg	€ 7,25
Ester (<i>Bijbelstudie compact</i>)	P. Poortinga	€ 4,90
Gods liedboek voor zijn volk (Psalmen)	G. Kwakkel/ B. Vuijk	€ 6,90
Jesaja, de Redder komt!	H.P. Dam	€ 7,25
Jona, profeet van God	H.J. Room	€ 6,45
Haggai, Maleachi, Zacharia	Joh. de Wolf	€ 7,90
Een Iosprijs voor velen (Marcus)	B.C. Buitendijk	€ 6,90
Sprekende beelden (gelijkenissen)	P.J. Trimp	€ 7,75
Vrede door vrijspraak (Romeinen)	G. Gunnink	€ 7,75
Onwijs rijk (1 Korintiërs)	<i>nieuw</i> G. Gunnink	€ 7,90
Efeze	A.H. Driest	€ 7,25
De brief aan de Hebreëen	M.J.C. Blok	€ 6,35
Levend geloof (Jakobus)	E. Nieland-v.Veen	€ 6,90
Drie brieven van Johannes (<i>Bijbelstudie compact</i>)	J.W. Roosenbrand	€ 4,75
Openbaring I (bijbelstudie over Op. 1-11)	E.J. Hempenius	€ 7,25
Openbaring II (bijbelstudie over Op. 12-22)	<i>nieuw</i> E.J. Hempenius	€ 7,50
God laat Zich kennen (<i>Bijbelstudie compact</i>)	A.J. van Zuijlekom	€ 4,90

Kerkgeschiedenis

Antwoord uit het verleden (praktische kerkgeschiedenis)	A. Modderman/ P. Poortinga	€ 6,90
--	-------------------------------	--------

Belijdenis e.a.

De Ned. Geloofsbelijdenis I (art.1-19)	J.M. de Jong	€ 7,25
Samen geloven, samen belijden (DL e.a.)	M.H. Sliggers	€ 6,45
Uitgesproken!	<i>nieuw</i> E. Brink	€ 7,90
Wat is hierop uw antwoord? (liturg. form.)	M.H. Sliggers	€ 6,75
Woorden van waarde (bijbelse kernbegrippen)	A.O. Reitsema e.a.	€ 7,75
Islam, bedreiging en uitdaging	L.W. de Graaff	€ 6,90
Onze gemeente in opbouw	B. van Veen	€ 6,45

De boeken zijn bij elke boekhandel verkrijgbaar met de normale aantalkorting.

Gemeenteschetsen

1. Heb ik God lief?	€ 7,50
2. Mensen met toekomst	€ 7,50
3. Gevouwen handen	€ 7,50
4. Jouw probleem, mijn probleem	€ 7,50
5. Leiden en laten leiden	€ 7,50
6. Gods huis...open huis	€ 7,50
7. Hoe gewoon is de doop?	€ 7,50
8. Het Heilig Avondmaal	€ 7,50
9. Vechten kun je niet alleen	€ 7,50
10. Gaaf! Bouw je mee aan Gods kerk?	€ 7,50
11. Tolle lege: neem en lees je Bijbel	€ 7,50
12. Je mag er zijn!	€ 7,50
13. Zondagsheiliging	€ 7,50
14. Groeien in Christus	€ 7,50
15. Als één lid lijdt...	<i>nieuw</i> € 7,50

Te bestellen door overmaking van € 7,50 per schets op giro 3894745 t.n.v. Steunpunt Gemeenteopbouw Zwolle o.v.v. de naam van de schets. Let op: bij betaling per GiroTel a.u.b. ook uw adresgegevens vermelden! U mag vrij kopiëren.

Gereformeerde Bijbelstudiebond
www.bijbelstudiebond.nl

BESTUUR

Mevr. W.A. v.d. Jagt, *voorzitter*
Weverssingel 26, 3811 GK Amersfoort
tel. (033) 472 83 54
e-mail: w.vdjagt@bijbelstudiebond.nl

Mevr. A.A. Heerema-v.d. Beek, *secretaris*
Oude Middelhorst 56
9753 BS Haren
tel. (050) 534 20 39
e-mail: a.heerema@bijbelstudiebond.nl
(Voor aanmelden/opheffen/splitsen/samenvoegen
van verenigingen en overige stukken)

Dhr. W.H. van den Brink, *penningmeester*
Agnietenhove 33
3834 XA Leusden
tel. (033) 494 68 31
email: w.vdbrink@bijbelstudiebond.nl

Dhr. Th. Berends, mevr. C. Beugelink-Aalbers, dhr. W.J.A.
Driesens, mevr. H. Jellema-Penninga, mevr. F. Toonstra-
Hulzebosch, mevr. E.S.G. Voet-Kloosterman

ADMINISTRATIE

Voor abonnementen, wijzigingen in ledenbestand en/of adres
secr./penn. van de verenigingen
Administratie Gereformeerde Bijbelstudiebond
Postbus 7, 9780 AA Bedum
tel. 050-301 36 36, e-mail administratie@bijbelstudiebond.nl
Gironummer: 83 94 84 t.n.v. Geref. Bijbelst. Bond te Bedum

VRAAGBAAK

voor telefonische vragen (maandag t/m vrijdag):
tel. (033) 432 49 44 (mevr. A. Hovenga-Douma);
e-mail: a.hovenga@bijbelstudiebond.nl

COMMISSIE BIJBELSTUDIEUITGAVEN

Mevr. G. van Gennep-Moeken, *contactadres*
Schipborgerweg 75, 9471 PR Zuidlaren
tel. (050) 409 33 36

THEMACOMMISSIE

Mevr. G. van Gennep-Moeken, *contactadres*
Schipborgerweg 75, 9471 PR Zuidlaren
tel. (050) 409 33 36

REDACTIE

Mevr. M.J.A. Zwikstra-de Weger, *eindredacteur*
Narcisstraat 39, 3333 GX Zwijndrecht
tel. (078) 612 28 33 / fax (078) 612 43 47
e-mail: m.zwikstra@bijbelstudiebond.nl

Mevr. M.C. Kwey-Haasdijk, *redactiesecretaris*
Soerendonk 33, 3823 AN Amersfoort
tel. (033) 455 95 57
e-mail: m.kwey@bijbelstudiebond.nl

ds. J.H. Kuiper (*hoofdredacteur*),
ds. S.W. de Boer
dhr. H. Bouwmeester,
mevr. B.M. Hoeksema,
mevr. W.A. van der Jagt

ABONNEMENTEN WEGWIJS

Particulier abonnement per jaar € 15,-.
Opzeggen voor 1 december
Prijs voor leden € 12,50, en voor dubbelden € 7,50.
Losse nummers verkrijgbaar door overmaking van € 2,- op
gironr. 83 94 84 t.n.v. Geref. Bijbelst. bond te Bedum onder
vermelding van 'WEGWIJS' met jaargang en nr.

WEGWIJS is ook op cassette en in braille
verrijgbaar.

Informatie en opgave:
CBB, Chr. Bibliotheek voor Blinden en
Slechtzienden, Postbus 131,
3850 AC Ermelo. Tel. 0341 - 565499

Na overleg met de eindredactie is
overname van artikelen mogelijk

INHOUD

Gereformeerde Bijbelstudiebond
Wegwijs in de Bijbel

Op weg - Ciska en Jantje Wilma van der Jagt	199
--	-----

THEMA - DE GRONINGER RICHTING

Woordwijs - Evangelische theologie. De Groninger Richting B. Kamphuis	201
Verkenning - Evangelisch of gereformeerd. De betekenis van de Groningers B. Kamphuis	205
Koppeling - 'Kinderen als een levensdoel' Tonnis Bolks	208
Sprekend - "Ik ben op zoek naar de waarheid achter de werkelijkheid" Riet van Dijk	211
Vragenderwijs - Moet het avondmaal altijd doorgaan? H. van den Berg	214
Leeswijzer - Boekaankondigingen	216
Van de redactie - Vooruitblik	217

Thema's volgende nummers:

Januari	KERKVERLATING
Februari	MISSIONAIRE GEMEENTE
Maart	WOLK VAN GETUIGEN
April	HET LIJDEN VAN CHRISTUS
Mei	CALVIJN

Opmaak/druk: Scholma, Bedum
Foto's: Maarten en Esther
Wilschut, Rotterdam
ISSN-nummer: 0929-2136